

การปรับตัวในการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของนิสิตวิชาชีพครูมุสลิมจากจังหวัด ชายแดนภาคใต้ในสถาบันการผลิตครูภาคเหนือตอนบน

Received: October 20, 2024, Revised: November 14, 2024, Accepted: December 4, 2024

วสันต์ สรรพสุข¹

ถิรายุส บำบัด²

อรรถพล คณิตขจร³

บทคัดย่อ

จุดประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการปรับตัวในการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของนิสิตวิชาชีพครูมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ในสถาบันการผลิตครูภาคเหนือตอนบน และ 2) เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายที่เกื้อหนุนต่อการปรับตัวเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของนิสิตวิชาชีพครูมุสลิม สำหรับสถาบันการผลิตครูภาคเหนือตอนบน

วิธีการศึกษา การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพมีพื้นที่เป้าหมาย คือ มหาวิทยาลัยขุนเขา (นามสมมุติ) เก็บรวบรวมข้อมูล 2 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ศึกษาการปรับตัวในการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ผ่านการศึกษาเอกสาร การสังเกตการณ์ภาคสนาม และการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างนิสิตวิชาชีพครูมุสลิม จำนวน 12 คน ระยะที่ 2 การจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย เป็นการยกร่างข้อเสนอเชิงนโยบายจากข้อมูลในระยะที่ 1 และสนทนาวិพากษ์ข้อเสนอเชิงนโยบายโดยผู้นำชมรมนิสิตมุสลิมในสถาบันอุดมศึกษาภาคเหนือตอนบน จำนวน 5 คน รวบรวมข้อมูลตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2566 – มิถุนายน 2567 และวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษา 1) การปรับตัวในการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของนิสิตวิชาชีพครูมุสลิม แบ่งออกเป็น 3 มิติ ได้แก่ มิติที่ 1 การปรับตัวดำรงวิถีมุสลิมในสภาพแวดล้อมใหม่ทางวัฒนธรรม มิติที่ 2 การต่อรองและสร้างพื้นที่การเรียนรู้ตามวิถีมุสลิม และมิติที่ 3 การปรับตัวและเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์นิสิตวิชาชีพครูมุสลิม 2) สถาบันการผลิตครูภาคเหนือตอนบนควรมีนโยบายและแนวปฏิบัติที่เอื้อต่อการปรับตัวและการเรียนรู้ของนิสิตวิชาชีพครูมุสลิม ครอบคลุม 5 ด้าน ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรมเสริมหลักสูตร หลักสูตรและการเรียนการสอน การฝึกประสบการณ์ทางวิชาชีพครู และบุคลากร รวมถึงควรมีนโยบายเกื้อหนุนและส่งเสริมให้นิสิตต่างศาสนิกได้เรียนรู้และเข้าใจศาสนาและวิถีวัฒนธรรมของนิสิตมุสลิมที่มาจากจังหวัดชายแดนภาคใต้เช่นกัน

การนำผลวิจัยไปใช้ สถาบันการผลิตครูในภาคเหนือตอนบนสามารถปรับใช้ในการออกแบบและกำหนดนโยบายตามบริบทสถาบันการผลิตครูที่เกื้อหนุนการปรับตัวเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของนิสิตวิชาชีพครูมุสลิม

คำสำคัญ: การเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม, นิสิตวิชาชีพครูมุสลิม, ภาคเหนือประเทศไทย

¹ ป.ด. (การศึกษา วิชาเอก พหุวัฒนธรรมศึกษา) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา

² ร.ม. (รัฐศาสตร์) อาจารย์ คณะรัฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา อีเมล: tirayoot.bu@up.ac.th

³ ศษ.ม. (การศึกษา วิชาเอก สังคมศึกษา) อาจารย์ วิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา อีเมล: auttapol_191@hotmail.com

Adaptation for Cross-Cultural Learning of Muslim Pre-service Teachers from The Southern Border Provinces of Thailand at Teacher Education Institution in Upper Northern Thailand

Wasan Sapphasuk¹

Tirayoot Bumbad²

Auttapol Khanitcharongkul³

Abstract

Objective: 1) to study the cross-cultural learning adaptation of Muslim pre-service teachers from the southern border provinces studying at teacher education institutions in upper northern Thailand, and 2) to develop policy recommendations to support the cross-cultural learning adaptation of Muslim pre-service teachers from the southern border provinces for teacher education institutions in upper northern Thailand.

Methodology: This study is qualitative research. The target area is Khun Khao University (pseudonym). Data was conducted in 2 phases: Phase 1 studied cross-cultural learning adaptation through document study, field observation, and semi-structured interviews with 12 Muslim pre-service teachers. Phase 2 involved policy recommendation formulation by drafting policy proposals from data in Phase 1 and critically discussing the policy proposals with 5 Muslim student club leaders from higher education institutions in upper northern Thailand. Data was collected from July 2023 to June 2024 and analyzed using content analysis.

Research findings: 1) The cross-cultural learning adaptation of Muslim pre-service teachers can be categorized into 3 dimensions: i) Adapting Muslim practices in a new cultural environment ii) Negotiating and creating learning spaces aligned with Muslim practices iii) Adapting and learning to construct a Muslim pre-service teachers' identity. 2) The study recommends that teacher education institutions implement policies and practices to facilitate the adaptation and learning of Muslim pre-service teachers in 5 key areas: facilities, extra-curricular activities, curriculum and instruction, professional teaching experience, and staff. Additionally, these institutions should adopt policies that support and encourage non-Muslim

---

¹ Ph.D. (Education, Multicultural Education), Assistant Professor, School of Education, University of Phayao

² M.A. (Politics and Government), Lecturer, School of Political and Social Sciences, University of Phayao

³ M.Ed. (Education, Social Studies), Lecturer, School of Education, University of Phayao

students to learn about and understand the religion and cultural practices of Muslim students from the southern border provinces.

Contributions: Teacher education institutions in upper northern Thailand can adapt in designing and establishing specific policies according to their institutional contexts that support cross-cultural learning adaptation of Muslim pre-service teachers from the southern border provinces of Thailand.

Keywords: Cross-Cultural Learning, Muslim Pre-service Teachers, Northern Thailand

บทนำ

การย้ายถิ่นฐานเพื่อเป้าหมายทางการศึกษาเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์ที่ผู้คนเลือกที่จะเคลื่อนย้ายจากสังคมบ้านเกิดไปยังสังคมปลายทางเพื่อแสวงหาโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพดีกว่าในถิ่นฐานของตน อาจเกิดขึ้นได้ทั้งการย้ายถิ่นภายในประเทศและระหว่างประเทศ ซึ่งเป็นภาพสะท้อนถึงความเหลื่อมล้ำ และความไม่เท่าเทียมโดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนาที่มีคุณภาพการศึกษาแตกต่างกัน (Obire, 2020; Yang, 2023) ทว่าการย้ายถิ่นฐานกลับทำให้พวกเขาต้องเผชิญกับต้นทุนทางเศรษฐกิจ ต้นทุนทางสังคม การจากลาครอบครัวและเพื่อน ๆ ไปสู่สังคมใหม่ที่ไม่คุ้นเคย รวมถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมในสังคมปลายทาง (Obire, 2020) พวกเขาในฐานะสมาชิกใหม่จึงต้องเรียนรู้และปรับตัวทางวัฒนธรรมให้สอดคล้องและอยู่ร่วมกับผู้คนในสังคมใหม่ ดังที่ Yang (2023) ชี้ให้เห็นความท้าทายของผู้ย้ายถิ่นที่ต้องเผชิญกับความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจและความแตกต่างของทุนทางวัฒนธรรมซึ่งส่งผลต่อการประสบความสำเร็จทางการศึกษาและเป็นความท้าทายในปรับตัวให้เข้ากับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในสังคมปลายทางเพื่อให้สามารถดำรงชีพและสำเร็จการศึกษาตามเป้าหมายของการย้ายถิ่นฐาน

จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดยะลา ปัตตานี และนราธิวาส เป็นหนึ่งในสังคมต้นทางในประเทศไทยที่มีนักเรียนย้ายถิ่นเพื่อเป้าหมายทางการศึกษาทั้งในสถาบันอุดมศึกษาต่างประเทศ เช่น อียิปต์ อินโดนีเซีย และตุรกี และสถาบันอุดมศึกษาในภูมิภาคต่าง ๆ ในประเทศไทย โดยมีปัจจัยผลักดันและดึงดูดส่วนหนึ่งมาจากสถานการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 เป็นต้นมา การแสวงหาโอกาสทางการศึกษา ความก้าวหน้าในอาชีพ รวมถึงนโยบายสนับสนุนทุนการศึกษาของรัฐบาลไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2551 เพื่อดึงดูดให้นักเรียนในพื้นที่ไปศึกษาต่อและมุ่งหวังให้กลับไปปฏิบัติงานในภูมิลำเนาและมีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ภายหลังสำเร็จการศึกษา (Chanarnupap et al., 2017) การย้ายถิ่นฐานเพื่อการศึกษาดังกล่าวส่งผลให้พวกเขาต้องเผชิญกับความกดดัน ท้าทาย หรือความตระหนกทางวัฒนธรรมเนื่องจากพวกเขากลายเป็นคนกลุ่มใหม่ที่มีภูมิหลังทางวัฒนธรรม ภาษา ความเชื่อ ศาสนา และวิถีชีวิตตามแบบมุสลิม แตกต่างจากผู้คนในสังคมปลายทาง ดังงานวิจัยของ Kammayee (2009) Sukka et al. (2019) และ Pengjan, (2021) ศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เข้ามาศึกษาต่อในกรุงเทพฯ และสงขลาตามลำดับ พบว่า นิสิตมักมีปัญหาในการปรับตัวมากกว่านิสิตที่มาจากจังหวัดอื่น เนื่องจากวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ โดยเฉพาะการใช้ภาษา เนื่องจากพวกเขามักจะใช้ภาษามลายูในการสื่อสารและการเรียนในภูมิลำเนาของตนเอง

หลักสูตรการผลิตครูเป็นหนึ่งในสาขาวิชาที่รัฐบาลไทยให้การสนับสนุนสำหรับนักเรียนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่สนใจศึกษาต่อในประเทศและมีเป้าหมายกลับไปเป็นครูรุ่นใหม่ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาเฉพาะสถาบันการผลิตครูในภาคเหนือตอนบน ปีการศึกษา 2566 พบว่า มีนิสิต/นักศึกษามุสลิมจาก 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ศึกษาในหลักสูตรการผลิตครู (ชั้นปีที่ 1-4) กระจายอยู่จำนวน 4 แห่ง เรียงตามลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ วิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ สำนักวิชาจีนวิทยา มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง และคณะศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ข้อมูลภาคสนาม, 2566; การสนทนากลุ่มผู้นำชมรมนิสิตมุสลิม, 2567) ทว่ายังไม่มีงานวิจัยที่ศึกษานิสิตมุสลิมในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนที่มีความห่างไกลทางภูมิศาสตร์และมีความต่างทางวัฒนธรรม ภาษา และศาสนาค่อนข้างมาก รวมถึงไม่มีงานที่ศึกษากลุ่มนิสิตวิชาชีพรูมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเฉพาะ แม้ว่านิสิตในหลักสูตรการผลิตครูจะมีความท้าทายและเผชิญกับการปรับตัวทางวัฒนธรรมทั้งในสถาบันอุดมศึกษาและการปฏิบัติการสอน (ฝึกสอน) ในโรงเรียนก็ตาม

การศึกษานี้เป็นการศึกษาการย้ายถิ่นภายในประเทศเพื่อเป้าหมายทางการศึกษาโดยเลือกศึกษาเฉพาะสถาบันอุดมศึกษาแห่งหนึ่งในภาคเหนือตอนบนโดยใช้ชื่อสมมุติว่า “มหาวิทยาลัยขุนเขา” ซึ่งมีหลักสูตรการผลิตครูและนิสิตวิชาชีพรูมุสลิมจากพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้จำนวนมากที่สุดในภาคเหนือตอนบน รวมถึงมีนิสิตในหลักสูตรอยู่อย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันมีจำนวนรวม 20 คน ได้แก่ นราธิวาส จำนวน 7 คน ปัตตานี จำนวน 6 คน และยะลา จำนวน 7 คน นอกจากนี้ยังมีชมรมนิสิตมุสลิม และมีสวัสดิการเกื้อหนุนสำหรับนิสิตมุสลิมของสถาบันอุดมศึกษา (ข้อมูลภาคสนาม, 2566) การวิจัยนี้ผู้วิจัยจึงมุ่งที่จะเผยให้เห็นการปรับตัวในการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของนิสิตวิชาชีพรูมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ในสถาบันการผลิตครูในภาคเหนือตอนบนโดยประยุกต์ใช้แนวคิดการปรับตัวข้ามวัฒนธรรม (Kim, 2017) ร่วมกับแนวคิดพื้นที่ทางสังคม (Lefebvre, 1991) เพื่อทำความเข้าใจต่อการปรับตัว ต่อรอง และสร้างพื้นที่สำหรับการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม รวมถึงศึกษาปัจจัยเกื้อหนุนของสถาบันการผลิตครูด้านต่าง ๆ ตามแนวคิดทฤษฎีวัฒนธรรมศึกษา (Banks & Banks, 2016) โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับการปฏิรูปสถานศึกษา และนำผลการศึกษาข้างต้นมาช่วยกันสร้างข้อเสนอเชิงนโยบายที่เกื้อหนุนต่อการปรับตัวเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของนิสิตวิชาชีพรูมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้เสนอต่อสถาบันการผลิตครูในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการปรับตัวในการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของนิสิตวิชาชีพรูมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ในสถาบันการผลิตครูภาคเหนือตอนบน
2. เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายที่เกื้อหนุนต่อการปรับตัวเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของนิสิตวิชาชีพรูมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้สำหรับสถาบันการผลิตครูภาคเหนือตอนบน

วิธีการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อทำความเข้าใจการปรับตัวในการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของนิสิตวิชาชีพรูมุสลิมในสถาบันการผลิตครูภาคเหนือตอนบนภายใต้สถานการณ์ที่เป็นไปตามธรรมชาติ ให้ความสำคัญกับปรากฏการณ์ ค่านึงถึงบริบท และความรู้สึกนึกคิดของสิ่งที่ศึกษา (Posita, 2023) และร่วมสร้างข้อเสนอเชิงนโยบายจากประสบการณ์ อารมณ์ความรู้สึก เสียงสะท้อน และความต้องการของนิสิตมุสลิม โดยเก็บรวบรวมข้อมูลเฉพาะนิสิตมุสลิมจากพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ศึกษาอยู่ในหลักสูตรการผลิตครูในมหาวิทยาลัยขุนเขา ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2566 – มิถุนายน 2567 แบ่งการดำเนินการเป็น 2 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 ศึกษาการปรับตัวในการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของนิสิตวิชาชีพครูมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ ระยะนี้ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับนิสิตมุสลิมของมหาวิทยาลัยขุนเขา และเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสังเกตสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ การสังเกตกิจกรรมของนิสิตมุสลิมทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ นิสิตมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ (จังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส) ที่กำลังศึกษาระดับปริญญาตรีในหลักสูตรการผลิตครู คณะแพทยศาสตร์ สาขาวิชา และชั้นปี ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง จำนวน 12 คน และมีเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบบันทึกการศึกษาเอกสาร แบบบันทึกการสังเกตการณ์ และแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง

ระยะที่ 2 การจัดทำและวิพากษ์ข้อเสนอเชิงนโยบายที่เกื้อหนุนต่อการปรับตัวเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของนิสิตวิชาชีพครูมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ การศึกษาในระยะนี้เป็นความร่วมมือสร้างข้อเสนอเชิงนโยบายจากข้อมูลภาคสนามที่คำนึงถึงประสบการณ์ อารมณ์ความรู้สึก เสียงสะท้อน และความต้องการของนิสิตวิชาชีพครูมุสลิมในระยะที่ 1 และวิพากษ์ (ร่าง) ข้อเสนอเชิงนโยบายที่เกื้อหนุนต่อการปรับตัวเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมผ่านการสนทนากลุ่มผู้นำนิสิตมุสลิมในสถาบันอุดมศึกษาภาคเหนือตอนบน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ประธานชมรมนิสิตมุสลิมในสถาบันอุดมศึกษาภาคเหนือตอนบน 4 มหาวิทยาลัย จำนวน 4 คน และผู้ประสานงานเครือข่ายชมรมนิสิตมุสลิมภาคเหนือ จำนวน 1 คน รวม 5 คน ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง มีเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม

นอกจากนี้ ผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยใช้การตรวจสอบแบบสามเส้าด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลร่วมกับการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความถูกต้อง น่าเชื่อถือ และป้องกันความผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้น และใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพเริ่มต้นจากการนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลมาจัดระเบียบข้อมูล ถอดเทปบันทึกเสียง การจัดเก็บข้อมูลเพื่อความปลอดภัย และการจัดระเบียบเนื้อหาข้อมูลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย จากนั้นจึงให้รหัสข้อมูลโดยการตัดป้ายข้อความย่อยต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยได้ทำการจัดระเบียบข้อมูลแล้ว จากนั้นจึงเลือกข้อความที่มีความหมายเดียวกันใส่รหัสเดียวกัน และทำการแสดงข้อมูลโดยการเลือกเอาข้อมูลที่แตกออกเป็นหน่วยย่อย ๆ แล้วกลับมารวมกันใหม่ให้เป็นกลุ่ม ๆ ตามหัวข้อการวิเคราะห์ตามจุดประสงค์การวิจัย หลังจากนั้นจึงนำเอาข้อมูลที่ได้มาทำการสรุปและตีความข้อค้นพบจากการศึกษากับแนวคิดการปรับตัวข้ามวัฒนธรรม แนวคิดพื้นที่ทางสังคม และแนวคิดพหุวัฒนธรรมศึกษา และนำเสนอผลการวิเคราะห์เนื้อหาตามวัตถุประสงค์ (Posita, 2023)

อนึ่ง การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ชี้แจงและขอความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามการขอรับรองจริยธรรมวิจัยในมนุษย์ จากมหาวิทยาลัยพะเยา เลขที่ UP-HEC 2.2/056/66 รวมถึงใช้ชื่อสมมุติสำหรับสถาบันอุดมศึกษาและใช้รหัสสำหรับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการนำเสนอผลวิจัยเพื่อป้องกันความเป็นส่วนตัวและผลกระทบเชิงลบที่อาจมีต่อผู้ให้ข้อมูล

ผลการศึกษา

1. การปรับตัวในการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของนิสิตวิชาชีพครูมุสลิมจาก 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ในสถาบันการผลิตครูภาคเหนือตอนบน

นิสิตวิชาชีพครูมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ถือได้ว่าเป็นนิสิตที่มีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม ภาษา ศาสนา และวิถีปฏิบัติตามแบบมุสลิม การย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนทำให้พวกเขาต้องเผชิญหน้า ปรับตัว และเรียนรู้กับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม ผู้คน ภาษา ศาสนา และความเชื่อที่แตกต่างจากวิถีมุสลิม รวมถึงถูกสงสัย ตั้งคำถาม และเลือกปฏิบัติจากความไม่รู้หรือไม่มีความแหว่ทางวัฒนธรรมจากภาพจำความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในอดีต ดังประสบการณ์ของนิสิตหญิง ความว่า “มีอาจารย์ถามหนูว่า เอาระเบิดมาไหม ปัดตานี้มีระเบิด หนีระเบิดมาหรือ” (M11, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2567) ฉะนั้นภายใต้บริบทและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมใหม่ในสังคมภาคเหนือตอนบนทำให้พวกเขาต้องปรับตัว เรียนรู้ และสร้างพื้นที่เพื่อให้ตนเองสามารถดำรงวิถีชีวิตตามหลักศาสนาของตน แบ่งเป็น 3 มิติ ได้แก่

มิติที่ 1 การปรับตัวดำรงวิถีมุสลิมในสภาพแวดล้อมใหม่ทางวัฒนธรรม

การย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาในหลักสูตรการผลิตครู ณ มหาวิทยาลัยขุนเขา เป็นความท้าทายของนิสิตมุสลิม ทั้งการเอาชนะความกังวลและหวั่นไหวของครอบครัว ความแตกต่างทางภาษา ข้อจำกัดอาหารวัฒนธรรมที่แตกต่างจากกลุ่มเพื่อน ตลอดจนการดำรงชีวิตตามวิถีของมุสลิม โดยเฉพาะในช่วงแรกของการย้ายถิ่นฐาน (M9, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2567) ทั้งนี้ภายใต้สังคมใหม่ปลายทางในภาคเหนือตอนบน “ชมรมนิสิตมุสลิม” เป็นกลไกเกื้อหนุนสำคัญในการปรับตัวระยะแรก อาทิ การสื่อสารเพจ Facebook เกี่ยวกับการเลือกหอพัก ร้านอาหารฮาลาล การแต่งกาย การเดินทาง ห้องละหมาด และสถานที่ต่าง ๆ เป็นต้น รวมถึงช่วยอำนวยความสะดวก ดูแลความเป็นอยู่ จัดหาสิ่งอำนวยความสะดวก ข้าวของเครื่องใช้ให้แก่ นิสิตใหม่มุสลิม (M1, สัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2567 M4, สัมภาษณ์, 24 มีนาคม 2567) นอกจากนี้ ชมรมยังเป็นพื้นที่ทางสังคมให้นิสิตใหม่และนิสิตปัจจุบันได้เรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกัน อาทิ กิจกรรมสานสายใยน้องพี่ที่รัก กิจกรรมสานสัมพันธ์ญาติมาอะฮ์แห่งขุนเขา และกิจกรรมวงล้อมแห่งความรู้ (บันทึกภาคสนาม, 2567) โดยมุ่งให้นิสิตมุสลิมใหม่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่และรู้สึกถึงการเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนได้เร็วมากขึ้น

เช่นเดียวกัน วิถีชีวิตประจำวันของนิสิตมุสลิมค่อนข้างจะมีรายละเอียดและความอ่อนไหวมากกว่าเมื่อเทียบกับนิสิตใหม่กลุ่มวัฒนธรรมอื่นโดยเฉพาะอาหาร การประกอบศาสนกิจ ซึ่งมหาวิทยาลัยขุนเขามีความแหว่และตระหนักถึงวิถีชีวิตของนิสิตมุสลิมค่อนข้างมากเมื่อเทียบกับมหาวิทยาลัยในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน (สนทนากลุ่มผู้นำชมรมนิสิตมุสลิม, 2567) ดังจะเห็นได้จากจัดสรรหอพักเฉพาะสำหรับนิสิตมุสลิมทั้งชายและหญิง เรียกว่า “หอไม้เขียว” และผ่อนปรนให้นิสิตสามารถประกอบอาหารในหอพักได้เนื่องด้วยในมหาวิทยาลัยไม่มีร้านอาหารฮาลาล มีเฉพาะอาหารสำเร็จรูปจำหน่ายในร้าน 7-Eleven เท่านั้น นิสิตมุสลิมส่วนใหญ่จึงต้องประกอบอาหารเอง ด้วยสาเหตุข้างต้นหอพักแต่ละห้องจึงมีวัสดุ อุปกรณ์ และเครื่องใช้ไฟฟ้าสำหรับประกอบ

อาหารที่ถูกส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นในกลุ่มนิสิตมุสลิม มากกว่านั้นหอพักยังเป็นพื้นที่ทางศาสนาที่ใช้ประกอบศาสนกิจประจำวันและกิจกรรมตามวันสำคัญทางศาสนาอิสลาม รวมถึงเป็นพื้นที่ทางสังคมสำหรับการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความเครียด และปัญหาร่วมกัน โดยใช้พื้นที่ห้องกลางเป็นพื้นที่ในการรวมตัวอย่างไม่เป็นทางการในโอกาสต่าง ๆ ทำให้รู้สึกเหมือนอยู่ในครอบครัวที่มีทั้งเพื่อน พี่ และน้อง (บันทึกภาคสนาม, 2566; M5, สัมภาษณ์, 24 มีนาคม 2567) แต่กระนั้นนิสิตใหม่บางส่วนที่จบจากโรงเรียนของรัฐประเภทสหศึกษาหรือมีประสบการณ์ในครอบครัวหลากหลายวัฒนธรรมมักเลือกอยู่หอพักรวมของมหาวิทยาลัยหรือหอพักเอกชนด้วยเหตุผลความสะดวกสบายในชีวิตประจำวันและต้องการเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่จากเพื่อนใหม่ต่างวัฒนธรรม (M11, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2567; M12, สัมภาษณ์, 8 พฤษภาคม 2567)

การปรับตัวของนิสิตมุสลิมในสภาพแวดล้อมใหม่ในระยะแรกภายหลังการย้ายถิ่นเพื่อการศึกษาชั้นมัธยมมุสลิมเป็นกลไกสำคัญต่อการเกื้อหนุนและสร้างความรู้สึกเสมือนการอยู่ในชุมชนมุสลิม ขณะเดียวกันการจัดสรรหอพักเฉพาะนิสิตมุสลิมของมหาวิทยาลัยก็เกื้อหนุนให้มีการสร้างพื้นที่ทางสังคมของนิสิตมุสลิมที่พึ่งพาอาศัยกันและกัน มีพื้นที่ทำอาหาร ได้พูดภาษามลายู และปฏิบัติศาสนกิจในพื้นที่ที่รู้สึกปลอดภัยตามวิถีแห่งมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ร่วมกัน

มิติที่ 2 การต่อรองและสร้างพื้นที่การเรียนรู้ตามวิถีมุสลิม

การดำรงชีวิตและรักษาอัตลักษณ์ตามแบบมุสลิมในสถาบันการผลิตครูในช่วงระยะเวลา 4 ปี เป็นกระบวนการที่มีความซับซ้อนและความกังวลต่อการทำผิดหลักศาสนาในการเข้าร่วมทำกิจกรรมและการเรียนตามหลักสูตร กระนั้น “ชมรมนิสิตมุสลิม” ยังคงเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยคัดกรองกิจกรรมที่สามารถเข้าร่วมได้หรือไม่สามารถเข้าร่วมเนื่องจากขัดกับความเชื่อทางศาสนา อาทิ กิจกรรมไหว้ครู กิจกรรมเวียง กิจกรรมบายสี สุขวัญ เป็นต้น ขณะเดียวกันชมรมฯ ก็จัดกิจกรรมทดแทนให้นิสิตมุสลิมเข้าร่วมและนับเป็นชั่วโมงการทำกิจกรรมตามเกณฑ์ที่มหาวิทยาลัยกำหนด เช่น Big Cleaning Day Masjid กิจกรรมค่ายอาสาต้นกล้าในเมืองปง เป็นต้น รวมถึงมีกิจกรรมให้เพื่อน ๆ ต่างศาสนิกได้เรียนรู้และเข้าใจศาสนาอิสลามเพิ่มมากขึ้น เช่น กิจกรรม Open House Muslim กิจกรรม Assalamualaikum เป็นต้น (ชมรมนิสิตมุสลิม, 2566; M3, สัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2567) สะท้อนถึงความพยายามต่อรองและสร้างพื้นที่การเรียนรู้ใหม่ ๆ ให้นิสิตมุสลิมได้เข้าร่วมเช่นเดียวกับเพื่อนต่างศาสนิก แต่กระนั้นนิสิตมุสลิมบางคนก็เลือกเข้าร่วมในบางกิจกรรมโดยเหตุผลและการต่อรองในระดับปัจเจกในแต่ละโอกาสไป เช่น ไปเดินกินขนม ไปเจอน้องรหัส ไปนั่งฟังเพลง เป็นต้น แม้ว่าชมรมนิสิตมุสลิมจะแจ้งเตือนให้หลีกเลี่ยงการเข้าร่วมกิจกรรมก็ตาม (M7, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2567; M8, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2567) ทว่าการต่อรองดังกล่าวก็ได้สร้างความกังวลและข้อกล่าวหาที่อ้างถึงการมีอภิสิทธิ์เหนือกว่าชมรมอื่น ๆ และเพื่อนต่างศาสนิก ดึงข้อเสนอในการประชุมคณะกรรมการชมรมนิสิตมุสลิม ความว่า “เราต้องระมัดระวังในการถ่ายรูปลง Social Media ต้องระวังการเรียกร้องบางอย่างมากเกินไป เพราะคนที่คิดเหมือนเราก็มี คนคิดไม่เหมือนเรา ไม่เข้าใจก็มาก อย่าทำให้คนอื่นคิดว่าเรามีอภิสิทธิ์มากกว่า” (บันทึกภาคสนาม, 2567)

นอกจากนี้ การเข้าร่วมกิจกรรมในระดับคณะและสาขา นิสิตมุสลิมมักเลือกใช้วิธีการทดลองเข้าร่วม และการสื่อสารภายในกลุ่มนิสิตมุสลิมในชั้นปีต่าง ๆ เพื่อแจ้งให้เพื่อน ๆ และน้อง ๆ ทราบว่าในแต่ละกิจกรรม ต้องระมัดระวังอะไรบ้างเพื่อไม่ให้ผิดหลักศาสนา รวมถึงการแจ้งต่ออาจารย์และเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบกิจกรรม ให้รับทราบถึงข้อจำกัดของการเข้าร่วมกิจกรรม (M5, สัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2567; M6, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2567) เช่นเดียวกับการปฏิบัติศาสนากิจในระหว่างชั่วโมงเรียน นิสิตมุสลิมจะใช้ช่วงเวลาพัก ระหว่างคาบเรียนหรือขออนุญาตอาจารย์ผู้สอนเพื่อปฏิบัติศาสนากิจ ณ ห้องละหมาดที่มหาวิทยาลัยจัดเตรียมไว้ รวมถึงการลาิจโดยไม่นับวันลาเพื่อปฏิบัติศาสนากิจในวันสำคัญ เช่น วันตรุษอีดีลอัฎฮา วันอีฎิ้ลฟิตรี (M2, M3, สัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2567; บันทึกภาคสนาม, 2567) แสดงให้เห็นความพยายามในการดำรงวิถีมุสลิม ในพื้นที่ต่างวัฒนธรรมผ่านการเรียนรู้ ต่อรอง และสร้างการรับรู้ถึงวิถีปฏิบัติให้แก่อาจารย์ เจ้าหน้าที่ และเพื่อน ต่างศาสนา

มากกว่านั้น ยังมีการสร้างเครือข่ายนิสิตมุสลิมระหว่างสถาบันอุดมศึกษาในภาคเหนือ มีการทำกิจกรรม ทางศาสนา และเสวนาวิชาการศาสนาร่วมกัน อาทิ โครงการ Ramadan at Doi-Ngam การบรรยายหัวข้อ เป้าหมายของชีวิตกับแนวทางการดำเนินชีวิตตามกรอบอิสลาม โครงการสร้างความตระหนักร่วมภารกิจ ปาเลสไตน์และนิทรรศการเพื่ออัลกุฎส์ เป็นต้น (บันทึกภาคสนาม, 2567; การสนทนากลุ่มผู้นำนิสิตมุสลิม, 2567) โดยมี “มอเตอร์ไซค์เช่า” เป็นพาหนะสำคัญที่ช่วยเชื่อมและสร้างการเรียนรู้ร่วมกันของนิสิตมุสลิมใน พื้นที่ภาคเหนือตอนบนร่วมกัน รวมถึงการให้ความรู้ถึงถึงการมีพื้นที่ การเป็นสมาชิก และความอบอุ่นของพี่น้องร่วมศาสนา (M5, สัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2567; M9, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2567) มากกว่านั้น มอเตอร์ไซค์เช่ายังเป็นพาหนะที่ช่วยทำให้พวกเขาได้ไปเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่ของผู้คนในภาคเหนือ การมีโอกาสได้ไปเยี่ยมเยียนชุมชนมุสลิม และไปกินอาหารฮาลาลในพื้นที่ต่าง ๆ ในภาคเหนือ (M8, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2567)

อย่างไรก็ตาม นิสิตบางคนก็เลือกต่อรองกับความเชื่อของตนเอง เพื่อให้สามารถดำรงชีพและใช้ชีวิต ร่วมกับเพื่อนอย่างไม่แตกต่างในพื้นที่ต่างวัฒนธรรม แม้บางครั้งจะรู้สึกว่ามันไม่ได้เป็นมุสลิมที่ดีก็ตาม (M11, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2567; M12, สัมภาษณ์, 8 พฤษภาคม 2567) ดังจะเห็นได้จากนิสิตคนหนึ่งที่เคยโต จากครอบครัวที่มีภูมิหลังต่างศาสนา เขาเลือกที่จะไม่สวมฮิญาบในบางโอกาส เลือกซื้ออาหารแม้จะไม่ถูกปรุง แบบฮาลาล และพยายามใช้ชีวิตประจำวันร่วมกับเพื่อนต่างศาสนาอย่างกลมกลืน (M11, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2567) สะท้อนให้เห็นการต่อรองเท่าที่พอจะทำได้กับความเชื่อของตนเองอย่างมีขอบเขตเพื่อให้ตนเองได้เรียนรู้และมีประสบการณ์ในฐานะนิสิตคนหนึ่งที่มาเรียนและใช้ชีวิตในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน

มิติที่ 3 การปรับตัวและเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์นิสิตวิชาชีพครูมุสลิม

หลักสูตรการผลิตครูกำหนดให้นิสิตต้องฝึกปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาทุก ๆ ปีตั้งแต่ชั้นปีที่ 1-4 โดย มุ่งให้นิสิตได้ประสบการณ์และเรียนรู้บริบทสถานศึกษาที่หลากหลาย ทั้งนี้หลักสูตรของมหาวิทยาลัยขุนเขาได้ กำหนดให้นิสิตออกปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาในภาคเรียนที่ 2 และสามารถเลือกสถานศึกษาในพื้นที่ 7

จังหวัดภาคเหนือ หรือเลือกสถานศึกษาในภูมิภาคของนิสิตได้ จากข้อกำหนดข้างต้นส่งผลให้นิสิตมุสลิมจาก จังหวัดชายแดนภาคใต้สามารถเลือกที่จะปฏิบัติการสอนในสถานศึกษา (ฝึกสอน) ในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน หรือเลือกสถานศึกษาในภูมิภาคของตนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้

การปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาของนิสิตมุสลิมในแต่ละชั้นปีพวกเขาในฐานะสมาชิกใหม่ต้อง ปรับตัวและเรียนรู้กับสิ่งแวดล้อมใหม่ในระบบนิเวศของโรงเรียน โดยเฉพาะนิสิตที่เลือกปฏิบัติการสอนใน สถานศึกษาในพื้นที่ภาคเหนือซึ่งส่วนใหญ่เป็นนิสิตชั้นปีที่ 1-3 ซึ่งมุ่งม่นอยากเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่ของโรงเรียน ในภาคเหนือตอนบน ทว่าการเลือกสถานศึกษาในภาคเหนือโดยเฉพาะชั้นปีที่ 1 พวกเขาต้องเผชิญกับความ ตระหนักทางวัฒนธรรม คำถามของครูและนักเรียน อาหาร การแต่งกาย รวมถึงความกังวลในการปฏิบัติ ศาสนกิจประจำวัน ทั้งนี้ความกังวลดังกล่าวจะลดลงในช่วงชั้นปีที่ 2 และปีที่ 3 (M6, M7, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2567; M11, สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2567) ในปีการศึกษา 2566 มีนิสิตชั้นปีที่ 4 จำนวน 1 คน เลือกฝึกสอนในโรงเรียนมัธยมศึกษาประเภทโรงเรียนประจำในภาคเหนือตอนบน ในช่วงแรกเขาสามารถ ปรับตัวและเรียนรู้ร่วมกับครูและนักเรียนได้เป็นอย่างดี ทว่าเมื่อเข้าสู่ช่วงเดือนสุดท้ายของการปฏิบัติการสอน “อาหาร” กลับกลายเป็นเงื่อนไขที่ทำให้รู้สึกลำบากและทรมานในการใช้ชีวิตในโรงเรียนและชุมชนที่มีเพียงแค ่เขาที่เป็นมุสลิม ดังที่นิสิตกล่าวว่า “ช่วงแรกผมซื้ออาหารแห้งเตรียมไว้ ยังไม่เขี่ยกินปลากระป๋อง เนื้อไก่ย่าง กับข้าวเปล่าได้ พอเข้าเดือนที่ 3 ผมเริ่มไม่ไหว รู้สึกอยากจบบั๊ว ๆ เพราะเขี่ยอาหารไม่มีร้านอาหารมุสลิมเลย” (M1, สัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2567) แต่ก็ทำให้เขาเกิดการเรียนรู้ มีความอดทนอดกลั้น และปรับตัวในบริบทที่ มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม

การปฏิบัติการสอนในสถานศึกษาในภูมิภาคของนิสิตในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จึงเป็นอีก ทางเลือกหนึ่งของนิสิตมุสลิมส่วนใหญ่โดยเฉพาะนิสิตในชั้นปีที่ 4 โดยที่พวกเขาไม่จำเป็นต้องปรับตัวทาง วัฒนธรรมมากเท่ากับการปฏิบัติการสอนในภาคเหนือ มากกว่ายังสามารถอยู่ในภูมิภาคกับครอบครัว อยู่ใน ชุมชนที่มีวิถีมุสลิม และใช้ภาษามลายู ดังที่นิสิตคนหนึ่งกล่าวว่า “หนูอยากฝึกสอนที่ภาคเหนือ แต่จาก ประสบการณ์ปี 1-3 ทำให้หนูรู้ว่าหนูต้องมีมอเตอร์ไซด์และหนูไม่สามารถกินอาหาร 7-Eleven ได้ตลอด หนูจึง เลือกมาโรงเรียนใกล้บ้านในอำเภอของตนเอง” (M5, สัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2567) ฉะนั้นนิสิตกลุ่มนี้จึงไม่ จำเป็นต้องปรับตัวทางวัฒนธรรมมากในระหว่างการฝึกสอนตลอดระยะเวลา 4 เดือน และยังเป็นกรเตรียม ความพร้อมทางวัฒนธรรมเพื่อกลับไปใช้ชีวิตในฐานะครูประจำการในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ภายหลัง สำเร็จการศึกษา (M2, M3, สัมภาษณ์, 23 มีนาคม 2567)

จากที่กล่าวมาชี้ให้เห็นการปรับตัวในการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของนิสิตวิชาชีพครูมุสลิม ในสถาบันการ ผลิตครูภาคเหนือตอนบน 3 มิติ ได้แก่ 1) การปรับตัวดำรงวิถีมุสลิมในสภาพแวดล้อมใหม่ทางวัฒนธรรม 2) การต่อรองและสร้างพื้นที่การเรียนรู้ตามวิถีมุสลิม และ 3) การปรับตัวและเรียนรู้เพื่อสร้างอัตลักษณ์นิสิต วิชาชีพครูมุสลิม การปรับตัวเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมแต่ละมิตียังชี้ให้เห็นถึงการซ้อนทับกันในทุก ๆ มิติ กล่าวคือ มีความตระหนัก การเผชิญหน้า ปรับตัว และเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตร่วมกันได้ใน

สภาพแวดล้อมใหม่ในสถาบันการผลิตครู และโรงเรียนที่พวกเขาเลือกไปปฏิบัติการสอน โดยกระบวนการดังกล่าวจะเกิดขึ้นซ้ำอีกครั้งเมื่อพวกเขาต้องไปเผชิญสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมใหม่ ผู้คนกลุ่มใหม่ และสถานการณ์ใหม่

2. ข้อเสนอเชิงนโยบายที่เกื้อหนุนต่อการปรับตัวเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของนิสิตวิชาชีพครูมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้สำหรับสถาบันการผลิตครูภาคเหนือตอนบน

นโยบายที่เกื้อหนุนต่อการปรับตัวเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของนิสิตวิชาชีพครูมุสลิม เป็นประเด็นสำคัญที่สถาบันการผลิตครูในภาคเหนือตอนบนต้องพิจารณาอย่างรอบด้านเนื่องจากมีผลต่อคุณภาพชีวิต การดำเนินชีวิต ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา รวมถึงการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมในสังคมที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมในบริบทภาคเหนือตอนบน ทั้งนี้การกำหนดนโยบายต้องเป็นกระบวนการร่วมสร้างนโยบาย (Co-production Policy) ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงเพื่อตอบสนองต่อความต้องการอย่างแท้จริง ฉะนั้นข้อเสนอเชิงนโยบายนี้จึงเป็นข้อเสนอที่ร่วมสร้างจากนิสิตวิชาชีพครูมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่สะท้อนถึงประสบการณ์ อารมณ์ความรู้สึก เสียงสะท้อน และความต้องการของนิสิตวิชาชีพครูมุสลิมสำหรับสถาบันการผลิตครูภาคเหนือตอนบน เรียงลำดับดังปรากฏในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ข้อเสนอเชิงนโยบายที่เกื้อหนุนต่อการปรับตัวเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของนิสิตวิชาชีพครูมุสลิมสำหรับสถาบันการผลิตครูภาคเหนือตอนบน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	แนวทางสู่การปฏิบัติ
ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก	- มีร้านจำหน่ายอาหาร ขนม และเครื่องดื่มที่จำหน่ายอาหารฮาลาลอย่างน้อย 1 ร้านในพื้นที่มหาวิทยาลัย รวมถึงมีอาหารฮาลาลสำหรับนิสิตมุสลิมที่เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของคณะและมหาวิทยาลัย
ด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร	- มีห้องละหมาดแยกหญิง-ชาย มีพื้นที่อาบน้ำละหมาด มีสถานที่ทำกิจกรรมศาสนา หอพัก และสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนิสิตมุสลิมภายในพื้นที่มหาวิทยาลัย - เพิ่มกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม ความแตกต่างทางวัฒนธรรม และสถานการณ์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ - เพิ่มกิจกรรมเสริมหลักสูตร/กิจกรรมเสริมความเป็นครูที่หลากหลาย ไม่ขัดกับหลักศาสนา รวมถึงส่งเสริมให้มีกิจกรรมเรียนรู้และสร้างความเข้าใจระหว่างศาสนาและวัฒนธรรม
ด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน	- เพิ่มวิชาบังคับเลือกหรือวิชาเลือกเสรีที่หลากหลายในหลักสูตรการผลิตครูเพื่อส่งเสริมให้นิสิตวิชาชีพครูมีความเข้าใจ ตระหนัก และปฏิบัติตนได้ในบริบทที่มีความแตกต่างทางศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม เช่น พหุวัฒนธรรมศึกษา ภาษาอาหรับ อิสลามศึกษา เป็นต้น
ด้านการฝึกประสบการณ์ทางวิชาชีพครู	- เพิ่มประเภทและความหลากหลายของโรงเรียนสถานที่ฝึกปฏิบัติการสอนของนิสิตวิชาชีพครู เช่น โรงเรียนในภูมิภาคต่าง ๆ โรงเรียนเอกชนสอนศาสนา โรงเรียนเอกชน หรือโรงเรียนทางเลือก - เสริมสร้างความเข้าใจให้บุคลากรในโรงเรียน/สถานศึกษาที่เป็นสถานที่ฝึกปฏิบัติการสอนให้รับรู้ เข้าใจ และตระหนักถึงความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรมของนิสิต

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	แนวทางสู่การปฏิบัติ
ด้านบุคลากร	- เสริมสร้างให้บุคลากรทั้งสายวิชาการและสายสนับสนุนให้มีความรู้ ความเข้าใจ มีทัศนคติ ความตระหนัก และความไว้วางใจต่อความแตกต่างทางศาสนาและวัฒนธรรมของนิสิต

ที่มา: การสัมภาษณ์, 2567; การสนทนากลุ่มผู้นำนิสิตมุสลิม, 2567

จากตารางที่ 1 แสดงข้อเสนอเชิงนโยบายที่เกื้อหนุนต่อการปรับตัวเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของนิสิตวิชาชีวะครูมุสลิม สำหรับสถาบันการผลิตครูภาคเหนือตอนบน เป็นข้อเสนอที่ร่วมสร้างโดยนิสิตวิชาชีวะครูมุสลิม และร่วมวิพากษ์ข้อเสนอโดยผู้นำชมรมนิสิตมุสลิมในสถาบันอุดมศึกษาภาคเหนือตอนบนในฐานะที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสำคัญจากนโยบาย โดยเรียงลำดับความสำคัญเร่งด่วนครอบคลุม 5 ด้าน ดังนี้ (1) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก (2) ด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร (3) ด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน (4) ด้านการฝึกประสบการณ์ทางวิชาชีวะครู และ (5) ด้านบุคลากร (การสนทนากลุ่มผู้นำนิสิตมุสลิม, 2567) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวทางสู่การปฏิบัติข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงประสบการณ์ ปัญหาที่นิสิตมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้กำลังเผชิญ อารมณ์ความรู้สึกร่วมของพวกเขา และความต้องการพื้นฐานของนิสิตในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงและมีแนวปฏิบัติที่จะช่วยเกื้อหนุนการปรับตัวและเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของนิสิตวิชาชีวะครูมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้งในปัจจุบันและอนาคต มากกว่านั้น สถาบันการผลิตครูภาคเหนือตอนบนควรมีนโยบายส่งเสริมให้นิสิตที่มีภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่หลากหลายทางเชื้อชาติ ชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา และความเชื่อ ได้มีโอกาสเรียนรู้ร่วมกัน เสริมสร้างความเข้าใจระหว่างกัน รวมถึงส่งเสริมให้นิสิตต่างศาสนา ต่างวัฒนธรรมในภูมิภาคต่าง ๆ มีพื้นที่ในการเรียนรู้ร่วมกัน เข้าใจความแตกต่างทางศาสนาและวิถีวัฒนธรรมของนิสิตมุสลิมที่มาจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมถึงช่วยหนุนเสริมให้นิสิตสามารถเผชิญหน้าปรับตัว และเรียนรู้อยู่ร่วมกันในสถาบันอุดมศึกษาในภาคเหนือตอนบนได้ดีมากขึ้น โดยเฉพาะนิสิตวิชาชีวะครูที่จะต้องเตรียมความพร้อมให้สามารถปรับตัวและการเรียนรู้ร่วมกับเพื่อนครู นักเรียน และผู้ปกครองในโรงเรียนชุมชน และสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพในอนาคตต่อไป (การสนทนากลุ่มผู้นำนิสิตมุสลิม, 2567)

สรุปและอภิปรายผล

1. ผลการศึกษาการปรับตัวในการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของนิสิตวิชาชีวะครูมุสลิม ที่ย้ายถิ่นฐานเพื่อการศึกษาหลักสูตรการผลิตครูในสถาบันการผลิตครูภาคเหนือตอนบน ชี้ให้เห็นการปรับตัว เรียนรู้ และการดำเนินชีวิตในสังคมปลายทาง ดังจะเห็นได้ในระยะแรกเป็นช่วงเวลาที่สภาวะทางอารมณ์ของพวกเขาเผชิญกับความรู้สึกขัดแย้งในวิถีปฏิบัติของตนเองและความต้องการในการคงวิถีปฏิบัติแบบเดิมที่พวกเขาคุ้นเคยกับความจำเป็นที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมใหม่ Kim (2017) เรียกกระแสนี้ว่าความเครียด (Stress) และ ความตื่นตระหนกทางวัฒนธรรม (Culture Shock) เป็นสภาวะความไม่สมดุลที่แสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ความรู้สึกไม่มั่นคง สับสน วิดกกังวล พฤติกรรมเก็บตัว เป็นต้น ทว่าภายใต้สภาวะดังกล่าว

ชมรมนิสิตมุสลิมเป็นกลไกเกื้อหนุนสำคัญในการลดความเครียดและสร้างความเป็นสมาชิกผ่านเครือข่ายทางสังคมและการจัดกิจกรรมให้พี่น้องนิสิตมุสลิมได้มีโอกาสพบปะและปฏิบัติศาสนกิจร่วมกัน ขณะเดียวกันก็ใช้พื้นที่หอพักในฐานะพื้นที่ทางสังคมในการพูดคุยแลกเปลี่ยนทุกข์-สุขระหว่างกัน รวมถึงเป็นพื้นที่ปลอดภัยที่ทำให้รู้สึกเหมือนอยู่ในสังคมมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Kammayee (2009) และ Sukka et al. (2019) ซึ่งให้เห็นสภาพปัญหาและความวิตกกังวลของนิสิตในระยะแรกภายหลังการย้ายไปอยู่ในพื้นที่นอกจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทว่าการรวมกลุ่มทางสังคมในรูปแบบชมรมนิสิตมุสลิมก็เป็นช่องทางและกลไกสำคัญที่จะช่วยให้พวกเขาปรับตัวได้เร็วขึ้น เป็นพื้นที่กลางในการอำนวยความสะดวกประสานความเข้าใจ บรรเทาปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินชีวิตของนิสิตมุสลิม

ความเครียดและความตื่นตระหนกทางวัฒนธรรมเป็นแรงส่งสำคัญที่ทำให้พวกเขาต้องปรับตัว ต่อรองและสร้างพื้นที่การเรียนรู้ใหม่ผ่านการลองผิดลองถูก สังเกตความเหมือนและความแตกต่างของวัฒนธรรมใหม่กับวัฒนธรรมของตนเองเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตตามวิถีมุสลิมได้ตลอดช่วงระยะเวลาของหลักสูตร Kim (2017) เรียกกระบวนการปรับตัว (Adaptation) เป็นการสร้างความสมดุลระหว่างความเครียดและการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมผ่านการจัดการปัญหาและหาวิถีปฏิบัติใหม่ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมใหม่ ดังเห็นได้จากปฏิบัติการต่อรองและแสวงหาทางเลือกในการเข้าร่วมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย การสร้างกิจกรรมเฉพาะนิสิตมุสลิม การสื่อสารภายในกลุ่ม การสร้างการรับรู้ถึงวิถีมุสลิมให้แก่เพื่อนต่างศาสนา โดยมีชมรมนิสิตมุสลิมเป็นกลไกและพื้นที่ทางสังคมในการต่อรองให้สามารถดำรงวิถีมุสลิมให้ได้มากที่สุด (Sukka et al., 2019; Pengjan, 2021) ทว่านิสิตบางคนก็เลือกจะต่อรองและยึดหยุ่นกับความเชื่อทางศาสนาโดยเฉพาะอาหารการกิน การแต่งกาย และการใช้ชีวิตร่วมกับเพื่อนต่างศาสนา แม้จะถูกมองว่าไม่เป็นมุสลิมที่ดีก็ตาม สอดคล้องกับ Sukka et al. (2019) ซึ่งให้เห็นว่า นิสิตมุสลิมที่ไปอยู่ไกลบ้านไกลครอบครัวส่วนหนึ่งมักยึดหยุ่นและต่อรองกับความเชื่อทางศาสนา เช่น การมีแฟนหรือการคบเพื่อนต่างเพศแม้ไม่ถูกต้องตามหลักการแต่พวกเขาก็มั่นใจว่าพวกเขาบริสุทธิ์ใจและทุกพฤติกรรมนั้นดำเนินไปอย่างรู้ตัว เช่นเดียวกับการเลือกกินอาหารพวกเขาเลือกที่จะเชื่อมั่นว่าอาหารนั้นถูกจัดเตรียมมาอย่างถูกต้องตามหลักศาสนา เป็นต้น ทั้งนี้เมื่อจัดการกับความไม่สมดุลในสภาพแวดล้อมใหม่ได้แล้วพวกเขาจะเริ่มออกไปเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่ในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน ไปเยี่ยมชุมชนมุสลิม ไปเรียนรู้วัฒนธรรมวิถีชีวิตของผู้คนในภาคเหนือ รวมถึงการสร้างเครือข่ายกับชมรมนิสิตมุสลิมอื่น ๆ โดยมีมอเดอริไซค์เข้าเป็นพาหนะสำคัญในการเรียนรู้และเติบโตภายใต้วัฒนธรรมใหม่ ซึ่ง Kim (2017) เรียกว่าระยะการเติบโต (Growth) เกิดขึ้นต่อเนื่องจากระยะการปรับตัวเมื่อนิสิตมีการเติบโตทางอารมณ์ มีความซับซ้อนทางการรับรู้ และสติปัญญาที่เพิ่มขึ้น

อย่างไรก็ตาม การปรับตัวในการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของนิสิตวิชาชีพครูมุสลิม มิได้เป็นกระบวนการที่ดำเนินไปเป็นลำดับขั้นตามเส้นตรง แต่มีลักษณะเป็นพลวัตที่มีทั้งเคลื่อนไปข้างหน้า และถอยหลังเป็นช่วงระยะ ๆ ไปในทิศทางที่รู้สึกเครียดน้อยลง ปรับตัวได้ดีขึ้น และเติบโตจากประสบการณ์ (Kim, 2017) ดังจะเห็นได้ว่านอกจากการปรับตัวในมหาวิทยาลัยแล้วพวกเขายังต้องปรับตัวอีกครั้งเมื่อต้องออกไปปฏิบัติการสอนใน

โรงเรียนในภูมิภาคพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้หรือพื้นที่ 7 จังหวัดภาคเหนือ ซึ่งพวกเขาจะเผชิญกับวัฒนธรรมใหม่ในโรงเรียนและต้องปรับตัว เรียนรู้ และต่อกรในวัฒนธรรมใหม่เพื่อการเติบโตในวิชาชีพครูในอนาคตต่อไป ดังที่ Kim (2017) กล่าวว่าเมื่อเวลาผ่านไปเป็นระยะเวลาความเครียดจะลดลง การปรับตัวจะดีขึ้นและเติบโตได้จากประสบการณ์จนนำไปสู่สภาวะสงบและเติบโตของบุคคลภายใต้ปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมใหม่ ฉะนั้นแม้ว่านิสิตจะสำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรการผลิตครูและออกไปเป็นครูประจำการ (Inservice Teacher) ในสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมใหม่ซึ่งพวกเขาก็ต้องปรับตัวในการเรียนรู้ ทว่าความเครียดและความกังวลก็จะน้อยลงเนื่องจากพวกเขามีประสบการณ์การปรับตัวเรียนรู้มาก่อนแล้ว

2. ผลการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายที่เกื้อหนุนต่อการปรับตัวเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของนิสิตวิชาชีพครูมุสลิม สำหรับสถาบันการผลิตครูภาคเหนือตอนบน เป็นการร่วมสร้างนโยบายจากเบื้องล่างโดยนิสิตวิชาชีพครูมุสลิม ในฐานะที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีประสบการณ์ตรง มีอารมณ์ความรู้สึกภายใต้สิ่งแวดล้อมใหม่ที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษาภาคเหนือตอนบน เป็นข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อเกื้อหนุนการปรับตัวเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกับเพื่อนสมาชิกคนอื่น สะท้อนถึงความคาดหวังของนิสิตที่มีต่อสถาบันการศึกษาที่จะต้องโอบอุ้มสมาชิกทุกคนไม่ว่าพวกเขาจะมีความแตกต่างหลากหลายทางเพศ สภาวะ ชาติพันธุ์ สัญชาติ วัฒนธรรม ภาษา ชนชั้นทางสังคม ศาสนา หรือความพิเศษ พวกเขาควรมีประสบการณ์ร่วมอย่างเสมอภาคในพื้นที่ของสถาบันการศึกษา (Banks & Banks, 2016) อย่างไรก็ตาม การร่วมสร้างข้อเสนอของนิสิตมุสลิมอาจเพิ่มการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายในสถาบันการศึกษา อาทิ นิสิตต่างศาสนา ผู้บริหารมหาวิทยาลัย ผู้แทนร้านค้า เป็นต้น เพื่อร่วมสร้างและผลักดันให้นโยบายมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังข้อเสนอของ Howlett et al. (2017) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการร่วมผลิตเป็นเครื่องมือทางนโยบายที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผู้ปฏิบัติงาน และผู้เชี่ยวชาญมาร่วมกันในการออกแบบและดำเนินนโยบายหรือบริการสาธารณะเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการอำนวยความสะดวกและสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของในการกำหนดนโยบาย

ปฏิบัติการร่วมสร้างข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวทางสู่การปฏิบัติของนิสิตวิชาชีพครูมุสลิมครอบคลุม 5 ด้านเรียงตามลำดับ ได้แก่ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร ด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน ด้านการฝึกประสบการณ์ทางวิชาชีพครู และด้านบุคลากร สะท้อนความคาดหวังของนิสิตต่อสถาบันการผลิตครูในการจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียนรู้ที่เกื้อหนุนต่อการปรับตัวเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม การใช้ชีวิตประจำวัน การเรียนการสอน และการเตรียมตัวเข้าสู่อาชีพของนิสิตมุสลิมจากจังหวัดชายแดนภาคใต้ สอดคล้องกับข้อเสนอของ Pengjan (2021) และ Lee (2023) ซึ่งไปในทิศทางเดียวกันว่าสถาบันการศึกษาที่มีความหลากหลายทางอัตลักษณ์และวัฒนธรรมจะต้องมีการเตรียมความพร้อมของสถานศึกษาทั้งองค์ภาพ ได้แก่ กระบวนการสร้างองค์ความรู้ การปรับโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมในมหาวิทยาลัย การเปิดพื้นที่ที่เปิดเผยถึงความแตกต่างของกันและกันที่อยู่ในสังคมเดียวกัน และบทบาทของ

ชมรมมุสลิม เช่นเดียวกับ Arphattananon (2018) เสนอแนะให้สถาบันการผลิตครูเพิ่มการจัดการศึกษาตามแนวพหุวัฒนธรรมศึกษาเข้าไปในหลักสูตรการผลิตครูเพื่อเตรียมคนที่จะไปเป็นครูในอนาคต

นอกจากนี้ภายใต้ความหลากหลายของภูมิหลังทางวัฒนธรรมของนิสิตสถาบันการผลิตครูควรมีนโยบายที่ครอบคลุมและโอบอ้อมนิสิตทุกภูมิหลังทางวัฒนธรรม เชื้อชาติ ชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา และความเชื่อ ให้มีโอกาสได้มีประสบการณ์เรียนรู้ร่วมกันอย่างเสมอภาคและเท่าเทียม (การสนทนากลุ่มผู้นำนิสิตมุสลิม, 2567) ด้วยเหตุดังกล่าวสถาบันการผลิตครูจึงต้องมีการปฏิรูปการจัดการบรรยากาศในสถาบันการศึกษาอย่างเป็นองค์รวม ได้แก่ นโยบายและการบริหารในโรงเรียน วัฒนธรรมโรงเรียนและหลักสูตรแฝง รูปแบบการเรียนรู้ในโรงเรียน ภาษาและการสื่อสารในโรงเรียน การมีส่วนร่วมของชุมชน ระบบการให้คำปรึกษา การวัดและประเมินผล วัสดุการสอน หลักสูตรและรายวิชา รูปแบบและศาสตร์การสอน และทัศนคติของบุคลากรทางการศึกษา (Banks & Banks, 2016) เพื่อหนุนเสริมการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมและเตรียมนิสิตให้พร้อมในสิ่งแวดล้อมทางสังคมใหม่ในอนาคต

ข้อเสนอแนะ

การนำผลวิจัยไปใช้ สถาบันการผลิตครูในภาคเหนือตอนบนสามารถนำประสบการณ์และข้อเสนอเชิงนโยบายของนิสิตวิชาชีพครูมุสลิม ไปปรับใช้ในการออกแบบและกำหนดนโยบายให้เหมาะสมกับบริบทและความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสถาบันการผลิตครูอื่น ๆ ในภาคเหนือตอนบน

การทำวิจัยครั้งต่อไป การวิจัยครั้งต่อไปควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังนิสิตกลุ่มอื่น วิชาชีพอื่น รวมถึงติดตามผลระยะยาวของการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมของนิสิตมุสลิมที่จบการศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษาภาคเหนือตอนบน รวมถึงเปรียบเทียบการปรับตัวของนิสิตวิชาชีพครูมุสลิมในสถาบันอื่น ๆ ในภาคเหนือตอนบน

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณรายได้วิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา ประจำปีงบประมาณ 2565 เลขที่สัญญา SE6513

เอกสารอ้างอิง

Arphattananon, T. (2018). *Multicultural Schools: Educational Management Policies of the Thai State in a Multicultural Society*. Chulalongkorn University Press.

Banks, J. A., & Banks, C. A. M. (Eds.). (2016). *Multicultural Education: Issues and Perspectives* (9th ed.). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.

- Chanarnupap, S., Klanarong, N., Pinsuwan, S., Salaebing, M., Kunpitak, C., & Iadkong, S. (2017). Educational migration to Malaysia of Thai students from Southern Border Provinces. *Parichart Journal*, 30(3), 45-56.
- Howlett, M., Kekez, A., & Poocharoen, O. O. (2017). Understanding co-production as a policy tool: Integrating new public governance and comparative policy theory. *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 19(5), 487-501.
- Kammayee, R. (2009). *Cultural Adjustment of University Students from the Three Southern-border Provinces in Bangkok* [Unpublished master's thesis]. Faculty of Psychology, Chulalongkorn University.
- Kim, Y. Y. (2017). Integrative communication theory of cross-cultural adaptation. In Y. Y. Kim (Ed.), *The International Encyclopedia of Intercultural Communication* (1–13). Wiley. <https://doi.org/10.1002/9781118783665.ieicc0041>
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space* (D. Nicholson-Smith, Trans.). Blackwell. (Original work published 1974).
- Pengjan, S. (2021). Religious and Ethnic Adaptations of Malay-Muslim Students at Prince of Songkhla University, Surat Thani Campus. *Parichart Journal*, 34(2), 83-99.
- Posita, C. (2023). *sàat láe sǎn gaan wí-jai cherng kun-ná-pâap* [The Art and Science of Qualitative Research (9th ed.)]. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Sukka, V., Maliwan, E., & Kullawong, M. (2019). Cultural adaptation of the students from deep south of Thailand: A case study of the students in Muslim's club, Rajamangala University of Technology Srivijaya (Research Report). Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Srivijaya.
- Yang, L. (2023). Internal migration, stepping into the academic field, and talking to Pierre Bourdieu: a critical autoethnography. *British Journal of Sociology of Education*, 45(2), 139–156.